

Олеся БОНДАРЧУК,
аспірант кафедри світової літератури та
методик викладання філологічних дисциплін

ФУНКЦІОНУВАННЯ ФАЦЕЦІЙ У МЕМУАРИСТИЦІ Т. БОБРОВСЬКОГО

Дослідження присвячується проблемі функціонування малих жанрових форм у мемуарах Т. Бобровського. Зосереджено увагу на особливостях використання фацецій в тексті.

«Мемуари мого життя» Т. Бобровського займають визначне місце у системі польськомовної мемуаристики польсько-українського пограниччя Правобережної України доби романтизму. Дітище мемуариста – об'ємний, поліганий та багат шаровий твір, який має складну композицію з чисельними вставними елементами, досліджуючи які потрібно насамперед зазначити, що твір при житті автора не видавалися. Перший посмертний тираж побачив світ у 1900 р. («Pamiętniki»; Lwów, 1900) з передмовою друга та колеги Володимира Спасовича. А. Ценський досліджуючи питання редакторського втручання в оригінал зазначає, що «тексти мемуарів, як польських, так і світових, на жаль, не стабільні. Це означає, що дуже важко на підставі мемуарів збережених у формі рукопису, а пізніше надрукованих з'ясувати, які насправді були наміри та інтенції автора» [6, с. 106]. В 1979 р. «Мемуари...» («Pamiętnik mojego życia»; Warszawa, 1979) Т. Бобровського перевидаються в новій повнішій редакції Стефана Кеневіча, котрий за допомогою чернетків автора відновив лакуни, завдяки чому значно доповнився та розширився текст, та через порівняння чернетків із першим виданням ґрунтовно прокоментував текст.

Друг і колега мемуариста В. Спасович згадував, що Т. Бобровський: «змолоду вів щоденник, до якого вписував не лише свою діяльність, але навіть різні випадки тодішнього місцевого громадського життя» [4, с. 37]. Трепетне відношення Т. Бобровського до деталей та їх використання в тексті підтверджує те, що мемуарист протягом всього життя дбайливо відносився до збереження і формування власного архіву, вів щоденник або паралельно працював над спогадами. Проте упорядковувати «Мемуари...» автор почав в досить поважному віці, тому реципієнт отримує інформацію не від того молодого очевидця і свідка подій, а від набагато старшого і досвідченішого п'ятдесятирічного Т. Бобровського. Таким чином мемуаристичний текст проходить два етапи авторської «цензури», спочатку молодого і енергійного хронікера, потім суворого цензора і укладача. Прагнення автора не пропустити щонайменшу деталь, записати і зберегти кожну дрібницю, призвело до побудови оповіді з

© Бондарчук О.

досить великою кількістю вставних елементів, в якій були численні пояснення, уточнення та постійне коментування подій, що на рівні макротексту вело до численних невеликих сюжетних вставок, які залежно від авторської інтенції одягали одяг чи то ґавенди, чи то анекдоту, чи то невеликої новели або фацеції.

Наприкінці активної і бурхливої соціально-політичної діяльності Т. Бобровський вів досить усамітнений спосіб життя. Більшу частину його твору складає репродукція розповідей і, природно, інтерпретація почутого від його близького оточення, звичайно ж, з численними нашаруваннями коментарів та уточнень. Додамо також, що мемуарист активно використовує у своїй творчості малі епічні жанри усної народної творчості польської шляхти – ґавенди, байки, анекдоти, жарти, які, на думку автора, здатні найяскравіше передавати характер епохи.

Композиція тадеушо-бобровських мемуарів, з одного боку, ілюструє особливості та специфіку авторського мислення, досить традиційна і тримається на фабульному стрижні розгортання історичного часу (з минулого у теперішнє, а потім у деяких сюжетах – у майбутнє) та причинно-наслідковому розташуванню подій. З іншого ж, – численні вставні сюжетні елементи – розповіді, новели, анекдоти, ґавенди, нариси з повним набором класичних сюжетоутворюючих елементів (експозиція, зав'язка etc.) – порушуючи фабульну побудову мемуарів, насичують його додатковими властивостями, які мають виключно малі жанрові форми, серед яких оповідальність, новелістичність, анекдотичність, ґавендарність і нарисовість. Окрім цього, ансамбль уточнень, астеріксів, посилянь та відсилок, etc., що, у свою чергу, трансформують текст у складно структурований конволут.

Подібне використання різноманітних варіантів сюжетних вставок апіорі забезпечує нашарування або, іншими словами, – конфлікт художнього часу тексту, що у свою чергу надає лінійному сюжету мемуарів Т. Бобровського дискретного характеру. Один із дослідників творчості мемуариста пише: «Автор будує кожен розділ за принципом самодостатніх вітражних вставок, що являють собою досить яскраві автономні замальовки, які, в свою чергу, є органічною частиною більшої картини, що в сукупності утворюють органічний художній твір» [2, с. 396]. Автор вибудовує подієвий ряд основної розповіді хронологічно: з далеко ґавендарного минулого до останніх подій свого життя, при цьому в тексті з'являються самостійні сюжети, які «порушують» лінійну композицію основного тексту і вставлені за принципом асоціації, швидкоплинного пригадування або аналогії. Так, практично між кожними розділами, що хронологічно пов'язані спільною темою та проблематикою, розміщуються також розділи, які, наслідуючи дигресивну логіку, відхиляють спогади від основної лінії стрижневого сюжету, тобто, – направляють нарацію в іншу сторону згідно особливостям асоціативного пригадування, що характерний для жанру ґавенди або анекдоту – аналогічного випадку. Такі вставки характерні всьому тексту «Мемуарів ...» і, власне, формують індивідуальний почерк творчості Т. Бобровського.

Під час дослідження функціонування малих жанрових форм

(ґавенд, анекдотів і новел) у дітищі казимирівця особлива увага звертається на перший том «Мемуарів» [1, с. 396]. Фацеція ж частіше з'являється у наступній частині мемуарів Т. Бобровського. Дослідники, аналізуючи структуру, композицію та експресивність другого тому мемуаристики митця, відзначають його лаконічність, сухість та точність викладу з рисами судових записок та конволютний характер, що у комплексі відрізняє його від попередньої частини. Така різниця пояснюється кількома факторами. По-перше, розгадку несе сама назва твору «Мемуарів мого життя. Спогади зрілого віку», в якій наратор надає інформацію про «поважність» написаного, а отже свідомо відмовляється від багатьох додаткових розважальних сюжетів, що могли б відволікти реципієнта від важливості окресленої проблематики. По-друге, початок дії у другій частині відбувається після 1851 р., коли закінчується дитинство та юність автора та починаються дорослі тривоги за сім'ю, головою якої автор стає після смерті батька, проблеми з кредиторами. Це час страшних втрат для всієї сім'ї Бобровських, які не могли не відбитися на манері письма автора, проте не позбавили характерних його ознак, серед яких знаходиться і велика кількість вставних елементів.

Будучи вже в поважному віці, Т. Бобровський хоче залишити прийдешньому поколінню дещо більше ніж приватні мемуари і тому, окрім серйозної суспільно-історичної проблематики, автор обирає інший тип оповіді, насичуючи його іншою тональністю. Якщо в першій частині «Мемуарів ...» автор підготовлює читача до сприймання анекдотки (зазначимо, що в XIX ст. не було чіткого стилістичного розмежування між малими сатиричними жанрами, тому Т. Бобровський всі смішні випадки із життя називає анекдотками) бажаючи потішити та звеселити, то в другому томі, для своїх цілей, мемуарист використовує фацецію, яка хоч і має риси комізму, проте набуває іншої тональності.

У стрижневий сюжет про Земельну комісію київської губернії вмонтований вставний сюжет, який автор назвав фацецією. Сюжет розгортається на основі поетичної розповіді Ю. Залевського про пошуки мощів блаженного Івана Молчаніна, що нібито були викрадені з київських печер. Ченці віднаходять їх у голови комітету Ю. Мацевича, який змушений був повернути святі останки. «Але ж ми насміялися з тієї фацеції, адже була приправлена старопольським гумором і зовсім не мала на меті образити Мацевича, який добре товаришував з Залевським, і першим з неї сміявся, бо автор прочитав саме йому першому цю історію» [5, с. 113]. Автор використовує цю вставну історію не лише щоб звеселити публіку, але й для репрезентації польської шляхти, їх благородної вдачі та товариських стосунків, яких не зіпсує легка усмішка.

Жанрово-стилістичне різноманіття «Мемуарів...» Т. Бобровського справді безмежне. Насиченість численними вставними сюжетами, які мають жанрову характеристику ґавенд, анекдотів, новел або фацецій, не тільки не порушує цілісного сприйняття твору, але і надає йому індивідуальності і дагеротипної впізнавальності. Використання вставних елементів є однією з композиційних особливостей твору, основна мета яких – створення стильових

контрастів викладу. Крім естетичної функції ці жанри є засобом додаткової характеристики суспільних процесів, подій та персон, вони служать для вираження авторського індивідуалізму, що в свою чергу, дає змогу стверджувати про вишуканість та винятковість мемуарного твору Т. Бобровського.

О. Бондарчук. Функционирование фацеций в мемуаристике Т. Бобровского.

Исследование посвящается проблеме функционирования малых жанровых форм в мемуарах Т. Бобровского. Сосредоточено внимание на особенностях использования фацеций в тексте.

O. Bondarchuk. The Functioning of the Fatsetsii in T. Bobrovsky's Memoirs.

The article researches the problem of functioning of the small genre forms in T. Bobrovsky's memoirs. The author paid attention to the specific features of using such interjection elements as a fatsetsii in the text.

Список використаної літератури:

1. Бондарчук О. Функціонування малих жанрових форм (ґавенд, анекдотів і новел) у мемуарах Т. Бобровського // Українська полоністика. – Житомир. – Випуск 12, 2015. – С. 15–25.
2. Ершов В. Польська мемуаристична література Волині доби романтизму: генологія мемуаристичності. – Житомир : Полісся, 2008. – 624 с.
3. Ковалів Ю. Фацеція // Літературознавча енциклопедія : у 2 т. – Т. 2: М – Я / автор-укладач Ковалів Ю. – К. : Академія, 2007. – 622 с. – С. 526–527.
4. Bobrowski T. Pamiętnik mojego życia. O sprawach i ludziach mego czasu / opracował, wstępem i przypisami opatrzył St. Kieniewicz. – T. 1. – Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1979. – 507 s.
5. Bobrowski T. Pamiętnik mojego życia. Wspomnienia wieku dojrzałego / opracował, wstępem i przypisami opatrzył St. Kieniewicz. – T. 2. – Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1979. – 677 s.
6. Cieński A. Pamiętniki i autobiografie światowe. – Wrocław-Warszawa-Kraków : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1992. – 204 s.
7. Michałowska T. Facecja // Słownik rodzajów i gatunków literackich / Pod red. G. Gazdy i S. Tyneckiej-Makowskiej. – Kraków : Uniwersytas, 2006. – 813 s. – S. 248–251.
8. Żak S. Facecja // Słownik (kierunki, szkoły, terminy literackie). – Kielce : Wydawnictwo Pedagogiczne ZG ZNP, 1991. – 229 s. – S. 73.

